

Gezegen Sağlığı ve Gezegen Hemşireliği

Planetary Health and Planetary Nursing

G. Yasemin TUNÇAY

ÖZ

Son yıllarda doğal çevreyi korumak ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir çevre bırakabilmek için çevresel sürdürülebilirlik kavramından daha çok söz edilmeye başlanmıştır. Çevre sorunlarının gelişmesinde dünya nüfusunun artmasının yanı sıra olumsuz tüketim kalıplarının da önemli etkileri olmuştur. Sağlık sektöründe tüketilen tıbbi malzemeler de çevre üzerinde ciddi yük oluşturmaktadır. Tıbbi malzemelerin hem üretiminde hem de tüketim sonrası imhası aşamasında bu yük oluşmaktadır. Sağlık sorunlarının artması ile tıbbi kaynaklarının kullanımı da artmaktadır. Sağlıklı bir yaşamın önemli bileşenlerinden biri çevrenin yani gezegenin sağlığıdır. Dolayısıyla gezegen sağlığı, insan sağlığı ve tüketim birbirini etkilemektedir. Bu döngüde tüketim noktasında sağlık hizmetlerinde görevi olan hemşirelerin önemli rolleri vardır. Bu noktada Gezegen Sağlığı ve Gezegen Hemşireliği kavramlarından söz edilmektedir. Buna göre hemşirelerin, gezegen sağlığı için alabilecekleri birçok önlem olduğu ve gezegen sağlığına katkı anlamında önemli rolü olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel sürdürülebilirlik, gezegen hemşireliği, gezegen sağlığı, tek sağlık

GİRİŞ

İnsan-çevre ilişkisi yıllar içinde farklılıklar göstermiştir. İnsanlar doğayla iç içe yaşarken; yıllar geçtikçe git gide doğadan uzaklaşarak doğal kaynakları düşünmeden kullanmaya ve tüketmeye başlamıştır (1). Tükenmeye başlayan doğal kaynaklar, hava ve su kirliliği, iklim değişikliği ve buna bağlı biyoçeşitlilikte meydana gelen bozulmalar ve kayıplar ile günümüzde çevreye ilişkin önlemlerin daha ciddiye alınması gerektiği kabul edilmektedir. Önceleri ülkeler bazında düşünülen ve konuyla ilgili politikaların düzenlenmesi gerektiği düşünülürken;

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çankırı,
E-posta: gyasemintuncay@gmail.com ORCID: 0000-0003-4872-1096
Gönderim Tarihi: 12.09.2024 - Kabul Tarihi: 02.07.2025

ABSTRACT

In recent years, the concept of environmental sustainability has drawn substantial attention due to its critical role in preserving the natural environment and ensuring a healthy future for subsequent generations. The surge in global population, coupled with detrimental consumption patterns, has significantly exacerbated environmental challenges. The healthcare sector, through its extensive use of medical supplies, contributes notably to environmental burden, both during production and post-consumption disposal. As health issues escalate, the consumption of medical resources correspondingly increases. A fundamental aspect of a healthy life is environmental health, also known as planetary health. Consequently, planetary health, human health, and consumption are interrelated and influence each other. Within this context, nurses serving in healthcare settings have pivotal roles concerning resource consumption. Accordingly, this article examines the concepts of Planetary Health and Planetary Nursing, highlighting the several measures nurses can implement to promote planetary health and their crucial contributions to such efforts.

Keywords: Environmental sustainability, planetary nursing, planetary health, one health

günümüzde bunun sadece bununla sınırlı kalmadığı bireysel uygulamalar ve önlemler ile de dünya üzerindeki yükünün ciddi olarak azaltılabileceği üzerinde durulmaktadır. Günlük hayatta alınabilecek önlemlerin dışında, mesleki uygulamalar sırasında da dikkat edilecek bazı noktalar ile konuya katkı sağlanabileceği ifade edilmektedir (2, 3). Bu makalede de hemşirelerin çevresel sürdürülebilirliğe ve gezegen sağlığına olabilecek katkılarından ve bu bağlamda Gezegen Hemşireliği kavramından söz edilmesi amaçlanmıştır.

İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİSİ

İnsan-çevre gelişim aşaması günümüze kadar üç dönemden oluşmaktadır. Birinci dönemden *Bilinçsiz Varoluş Dönemi* denilmektedir. On

dokuzuncu yüzyıla kadar süren bu dönemde insanlar çevrede olan değişikliklerin kendisine olabilecek yansımaların farkında değildi. İkinci dönem farkındalığın başladığı, etik değerlerinin, çevre etiği, biyoetik kavramlarının tartışıldığı bir dönem olmuştur. *Bilinçlenme Dönemi* adı verilen bu dönem de 1970'li yıllara kadar sürmüştür. Üçüncü dönem ise günümüze kadar devam eden ve *Bilinçli Oluş Dönemi* dönemdir. Bu dönemde insan merkezci (antroposantrik) etik yaklaşım yerine bütün canlıları içine alan ve her canlının içsel değeri olduğunu savunan canlı merkezci etik yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşıma göre bütün canlılar değerlidir ve ekosistem için vazgeçilmezdir. Her bir canlı başka bir canlının yaşaması (besin zinciri) için gereklidir (4). Bu bağlamda sınırlı dünya kaynaklar çerçevesinde *sürekli ve dengeli gelişme* kavramından söz edilmektedir. Sürekli ve dengeli gelişme, bugünkü kuşağın gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama imkanını ortadan kaldırmadan karşılmasına olanak veren bir kalkınma türüdür. Sürekli ve dengeli kalkınma ya da diğer adı ile *sürdürülebilir kalkınma* ya da *sürdürülebilir gelişme* (sustainable development) kavramı 1970'li yıllarda toplum, çevre ve ekonomi arasındaki dengenin bir anlatımı olarak kullanılmıştır. Kavram, Türkçede önceleri *sürekli ve dengeli kalkınma* terimiyle karşılanmış; sonrasında ise yaygın olarak *sürdürülebilir gelişme* ya da *sürdürülebilir kalkınma* terimleri kullanılmıştır (5). Sürdürülebilir gelişme; insanların varlığını sürdürebilmesi için ekosistemle denge içinde, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve geliştirilmesidir (6). Birleşmiş Milletler (BM), 1992'de Rio'da Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrası yazılan raporda sürdürülebilir kalkınma kavramına değinilmiştir. Bu zamandan sonra gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarımız ile ilgili tartışmalar başlamıştır.⁵ Gelecek kuşaklara karşı etik sorumluluğumuz, onların var olma olasılığından doğmaktadır. Şu anda dünyada var olan her birey yaptıklarından dolayı gelecek kuşaklara karşı sorumluluğu vardır. Çünkü her birey, yaşamak için bazı eylemlerde bulunmaktadır. Bu eylemler gelecek kuşakların oluşumunu sağlayan sürecin basamaklarını oluşturmaktadır. Örneğin, bir hemşire iyileştirdiği

her insan ile insanlığının devamlılığına katkı sağlar, bir fırıncı ekmek yapıp satar, böylece hem kendi hem de diğer insanların yaşamasına katkı sağlar, dolayısıyla gelecek kuşakların doğmasına katkı sağlar. Bu ve buna benzer davranışlar dizini ile gelecek kuşakların (salgın, savaş, doğal afet vb. dışında) var olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla gelecek kuşaklar ve onlara karşı olan sorumluluklar sadece (bazı insanların düşündüğu gibi) çocuk sahibi durumuna bağlamak yanlış olur. Dünyadaki her bireyin gelecek nesillere karşı sorumluluğu vardır (7). Günümüz insanları da geçmişte yaşamış insanların kendilerine bıraktığı dünyada yaşamaktadır. Bu bağlamda insanın çevre ile olan ilişkisini ele almak yerinde olacaktır. İnsanın çevre arasındaki ilişki dört etik yaklaşım ile ele alınmaktadır:

İnsanmerkezli (Antroposantrik) Etik Yaklaşım: Dünya üzerinde sadece insanların değerli olduğunu savunan yaklaşımdır. Buna göre, doğa ve doğadaki her şey insanlar için vardır ve insanların doğaya karşı bir sorumluluğu yoktur (5).

Canlımerkezci (Biyolojikmerkezci) Etik Yaklaşım: Bu etik yaklaşımda bütün canlıların içsel bir değeri vardır ve değeri belirleyen insana olan yararı ya da zararı değerdir. Canlımerkezli etik yaklaşımının ilk örneklerinden biri Albert Schweitzer'in yaşama saygı ilkesi olmuştur. Bu yaklaşıma ilişkin eleştirilerin başında insanla diğer canlıların çıkarlarının çatıştığı durumlarda, insana üstünlük tanınması konusudur (5, 8).

Ekolojikmerkezci Etik Yaklaşım: Bu yaklaşım canlımerkezci yaklaşımdan farklı olarak doğadaki bütün canlıların yanı sıra yaşamın devamlılığını sağlayan deniz, nehir, dağ gibi cansız varlıkların da içsel değeri olduğudur (8).

Çevremerkezci Etik Yaklaşım: Canlı-cansız, yapay-doğal bütün çevresel özelliklerin hepsinin değerli olduğunu savunan yaklaşımdır. Bu anlayışın ekolojikmerkezci etik yaklaşımdan farkı da insan eliyle yapılmış olan tarihi, arkeolojik ve estetik yapılarının da içsel değerlerinin olduğunun savunulmasıdır (8).

TEK SAĞLIK VE GEZEĞEN SAĞLIĞI

Tek Sağlık kavramı ilk kez Rudolf Virchow tarafından dile getirilmiştir. Virchow, hayvanlardaki ve insanlardaki benzer hastalık süreçlerini birbiriyle ilişkilendirmiştir. 1976 yılında Calvin Schwabe, insan sağlığını daha iyi korumak için insanın yanı sıra hayvan ve çevre sağlığının da önemsenmesini ve hepsini kapsayan bütüncül yaklaşımı önermiştir. Tek Sağlık, küresel sağlığı sürdürülebilir bir şekilde dengelemeyi ve optimize etmeyi amaçlayan entegre ve birleştirici bir bakış açısıdır (9). Bu bakış açısının Ekolojikmerkezci Etik Yaklaşım ile örtüştüğü görülmektedir.

Tek sağlık yaklaşımı insan, hayvan ve çevre sağlığını korumaya ve geliştirmeye dair her durumu kapsamaktadır. İklim değişikliği, ormansızlaşma, yaşam alanların bozulması, gıda güvenliği, biyoçeşitliliğin ve sulak alanların korunması gibi birçok doğal çevreye ilişkin konularının yanı sıra hayvanlardan insanlara geçen zoonotik hastalıklardan tedavisi ve korunması da ele alınması gereken konulardan biridir. Bunun yanı sıra antimikrobiyal direnç konusunda da gerekli önlemlerin alınması gereklidir. Dünya Sağlık Örgütü, antimikrobiyal direnci insanlığın karşı karşıya olduğu en önemli on küresel halk sağlığı tehdidinden biri olarak ilan etmiştir. Dünya genelinde her yıl 700 bin

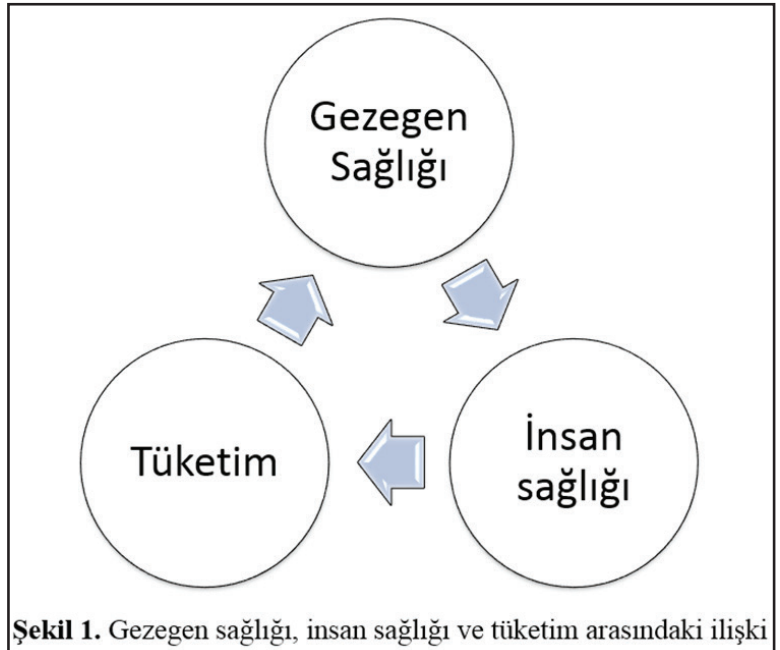
ölüm ilaca dirençli patojenlerin neden olduğu enfeksiyonlardan kaynaklanmaktadır. Bu bilgiler ışığında Tek Sağlık konusunda birçok meslek grubunun birlikte çalışması gerektiği anlaşılmaktadır. Hemşireler, hekimler, veteriner hekimler, ekologlar, şehir planlamacılar, orman mühendisleri, sosyologlar, hukukçular ve biyoetikçiler gibi birçok meslek bu konuda çalışmalıdır (9).

Tek Sağlık ve Gezegen Sağlığı kavramları karşılaştırıldığında ufak ayrımlarla benzer anlamlara geldiği söylenebilir. Aralarındaki temel farklılık Gezegen Sağlığında

ekonomik kalkınma, bunun yararları ve ekosistem üzerindeki etkilerinin dikkate alınarak değerlendirilmesidir. Gezegen sağlığı, sınırlı doğal kaynaklara özen göstererek dünya çapında ulaşılabilir en yüksek sağlık, refah ve eşitlik standartlarına ulaşılması şeklinde tanımlanabilir. Tek Sağlık ise insan, hayvan ve çevre sağlığının birçok disiplin iş birliğiyle dünya çapında bir stratejidir (2, 3). İster Tek Sağlık ister Gezegen Sağlığı görüşü benimsenmiş olsun, her ikisinde de canlı sağlığı ve çevre sağlığı ön plandadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR SAĞLIK HİZMETLERİ VE GEZEĞEN HEMŞİRELİĞİ

Ekosistemin zarar görmesi büyük oranda insan kaynaklı etkinlikler nedeniyle olmaktadır. Doğal çevrenin kirlenmesi, hayvan türlerinin tükenmesi, ormanların tahrip olması, suların kirlenmesi, nehir ve göllerin kurumması, iklim değişikliği ve buna bağlı biyoçeşitliliği bozulması, gelişen çevre sorunlarının temel nedeni insandır. Bütün canlıların sağlığı için doğal çevre sağlığının yani gezegen sağlığının da iyi olması gerekir. Gezegen sağlığının bozulması ile hastalıklarda artış, buna bağlı sağlık hizmetlerine artan ihtiyaç ve dolayısıyla tüketimde artış ile de dünya üzerindeki yük artmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında gezegen sağlığı, tüketim ve insan (canlı) sağlığı birbirlerini doğrudan etkilemektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Gezegen sağlığı, insan sağlığı ve tüketim arasındaki ilişki

Nüfus artışı ile doğru orantılı olarak artan tüketiminin yanı sıra olumsuz tüketim kalıpları da insanın dünya üzerindeki yükünü artırmaktadır. Bu kapsamda da sürdürülebilir tüketim kavramından söz edilmektedir (10, 11). Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı birçok alanda konuşulmaya başlanmış, Sürdürülebilir Moda, Sürdürülebilir Beslenme (12, 13) ve Sürdürülebilir Sağlık bunlardan bazılarıdır. Sürdürülebilir sağlık, gezegen sınırları dahilindeki bütün canlıların sağlığına ve refahına yönelik çok sektörlü araştırma ve uygulamalardır. Bu uygulamalar ile hem günümüz hem de gelecek nesillerinin sağlığını etkileyecektir (14). Sürdürülebilir sağlık hizmeti de insan sağlığının yanı sıra gezegen sağlığını da dikkate alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım uygun maliyette yüksek kalitede sağlık hizmeti sunarken, gezegen üzerindeki yükü en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilir sağlık hizmetinin temelinde ekoloji vardır ve amaç çevre, ekonomi ve sosyal açıdan insan sağlığının devamlılığı ve sağlığın en yüksek düzeyde tutulmasıdır (15-17).

Sağlık hizmetlerinde kullanılan tıbbi malzemeler gezegen üzerinde ciddi yük oluşturmaktadır. Bu yük diğer birçok sektöre göre daha fazla olabilir. Örneğin bir bankada en fazla kullanılan malzeme, doğada kendiliğinden yok oluşu kısa süren kâğıt iken, sağlık hizmetlerinde en çok disposable enjektörler, maskeler, kan tüpleri, plaster, intraket gibi plastik ağırlıklı malzemeler kullanılmaktadır. Tıbbi malzemelerin amacına uygun ve israf etmeden kullanılması, hastaların en kısa sürede iyileştirilmesi (ayrıca yatış süreci uzadıkça hastane enfeksiyonu olma olasılığını artırmadan) ve mümkün olduğu kadarıyla ev ortamında tedavi edilmeleri çevresel sürdürülebilirlik dolayısıyla gezegen sağlığı için önemli katkı sağlayacaktır. Hastanenin politikasına göre de disposable ürünler yerine yıkanabilir ürünlerin tercih edilmesi çevresel sürdürülebilirlik açısından daha uygun bir tutum olabilir. Örneğin yoğun bakım ünitelerine, izolasyon uygulanan ünitelere girişlerde disposable yerine yıkanabilir (aslında seneler öncesinde olduğu gibi) önlüklerin kullanılması, belki de sadece 10 dk. için kullanılan bone ve galoşların da doğa dostu olarak üretilmesi, örneğin kağıt bazlı

olarak üretilmesi, üniteye girişte sürdürülebilir prosedürlerin geliştirilmesi gezegen sağlığına açısından önemli girişimler olacaktır. Bunun yanı sıra temizlik ve yıkama işlemleri sırasında da doğanın deterjan ya da temizlik malzemeleri ile zarar görme olasılığı da göz arda edilmemelidir. Hastanede dezenfektan, antiseptik ve temizlik ürünleri çok kullanılmaktadır. Bu ürünlerinin ve ambalajlarının de doğa dostu özelliklere sahip olmalıdır. Yapılan bir araştırmada doğa dostu ürünlerinin (kozmetik, temizlik, gıda, ev eşyası vs.) alınmasına engel olan nedenlerinin başında ürünlerinin ekonomik olmaması ve ürünlerinin her yerde satışa sunulmaması gelmektedir (18). Bunun yanı sıra aradan geçen yıllar içinde doğa dostu ürünlerinin ve konu hakkında farkındalığının arttığı da görülmüştür (19, 20).

Ayrıca gezegen sağlığı için sanal sağlık hizmetlerinin daha yaygın olması diğer bir öneridir. Bu acil ve ciddi sağlık sorunlarının dışında stabil durumdaki ve rutin takipleri yapılan hastalar için önerilmektedir. Sanal sağlık hizmetleriyle bireylerin seyahat gereksinimi daha az olacak ve karbon emisyonu daha az olacaktır ifade edilmektedir (21). Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri olarak 17 hedef belirlenmiştir. Bunun için New York'taki BM Genel Merkezinde 25-27 Eylül 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 193 ülkenin imzası ile kabul edilmiştir. Hedef 3 "İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak" şeklindedir (22). Buna göre sürdürülebilir sağlık hizmetleri adil olmalı ve daha çok sağlık sorunları yaşayan kısıtlı gruplara (çocuklar, yaşlılar, mental retardasyonu olanlar vs.) ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlara odaklanılmalı; eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır (2, 14). Az gelişmiş / gelişmekte olan ülkeler çevre sorunlarının baskısı gelişmiş ülkelerden önce ve daha yoğun olarak hissetmektedirler. Sağlık hizmetlerinden daha az yararlanan da sosyo-ekonomik düzeyi düşük insanlar olmaktadır. Buradaki temel etik sorun; savunmasız insanların çevre sorunlarından daha çok etkilenmesine karşın sağlık hizmetlerinden daha az yararlanıyor olmalarıdır. Bu nedenle

hastalıklarının iyileştirilmesi ve sağlığın korunması, devamlılığının sağlanması hemşireliğinin temel görevleri olmasının yanı sıra gezegen sağlığı açısından da önemlidir (2). Bu kapsamda da Gezegen Hemşireliği kavramından söz edilmektedir (2, 23, 24). Gezegen sağlığı, doğrudan insan sağlığı ile bağlantılı olması gerekçesi ile bu kavramdan söz edilmektedir. Gezegen sağlığı ile insan refahı arasındaki hayati bağ vurgulanmakta her ikisine de aynı anda özen gösterilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Literatürde hemşirenin gezegen sağlığına ilişkin rolünün olduğunun kabul edilmesine rağmen henüz konu hakkında az araştırma bulunmaktadır (25).

Gezegen sağlığının sağlanabilmesi için sürdürülebilir kalkınma hedefleri göz önünde bulundurularak sağlık hizmetlerinde bütüncül yaklaşımının benimsenmesi gerekir (2, 3). Amerikan Hemşireler Birliği (American Nurses Association, ANA) 2004 yılında “Hemşirelik Uygulamalarında Çevre Sağlığı İlkeleri” raporunu yayınlamıştır. Söz konusu raporun maddeleri şu şekildedir (26):

1. Çevre sağlığı kavramının bilinmesi hemşirelik uygulamaları için önemlidir.
2. İnsan veya çevre sağlığına zarar vermediği düşünülen uygulama ve ürünleri kullanırken karşılaşılan belirsizlik durumunda, hemşireler önleyici tedbirler alınması konusunda öncülük ederler.
3. Hemşirelerin, güvenli ve sağlıklı bir ortamda çalışmaya hakları vardır.
4. Sağlıklı çevreler, multidisipliner iş birliği ile sürdürülmelidir.
5. Hemşirelik uygulamalarının var olduğu ortamlarda kullanılan teknoloji, ürün ve malzemenin seçimi mevcut en iyi kanıtlara dayanmalıdır.
6. Hemşirelerin “Sağlıklı bir çevre oluşturma” yaklaşımları, farklı inanç, değer ve kültürdeki birey ve ailelerin koşullarına saygı duyar bir anlayışta olmalıdır.
7. Hemşireler, çalıştığı ve yaşadıkları çevrenin

kalitesini değerlendirirler.

8. Hemşireler, diğer sağlık çalışanları, bireyler ve toplumlar; maruz kalınan zararlı ürünler, kimyasallar, kirleticiler ve diğer tehlikeler hakkında uygun ve zamanında bilgi edinme hakkına sahiptirler.

9. Hemşireler, sağlıklı ve güvenli bir ortamı teşvik eden uygulama araştırmalarına katılırlar.

10. Hemşireler, hemşirelik müdahalelerinde çevre sağlığı ilkelerinin uygulanması ve savunulması konusunda desteklenmelidir (26).

Aslında gezegen hemşireliği bakış açısı yeni bir fikir değildir. 1990 yılında Uluslararası Hemşireler Konseyi (International Council of Nurses, ICN) çevre sağlığı alanında hemşirelik rollerini tanımlayan yedi temel yaklaşım belirlemiştir. Bunlar da şunlardır (27):

1. Çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve tehlikelerin belirlenmesi
2. Toksin maddelerin küresel sağlık ve çevre üzerindeki tehlikeler konusunda toplumun bilinçlendirilmesi
3. İlgili kurumlara önem arz eden çevresel tehditler konusunda rapor verme
4. Okul ve iş yeri tabanlı sağlık programlarını uygulama ve geliştirme
5. Çevre ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin düzenlenmesine destek verme/yardım etme
6. Mevcut toksinlerin çevresel etkilerinin önlenmesine yardım etme
7. İnsanların davranış değişikliği oluşturmaya (örn. toplu taşıma kullanımı, geri dönüşüm, ağaç dikme) yardım etme (27)

Florence Nightingale de çevrenin sağlık üzerine olan etkisini önemli bir faktör olarak görmüştür (26, 28). Ancak özellikle 1990 yılındaki ICN tarafından belirlenen yaklaşımların daha çok halk sağlığı ve yakın çevre ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yani çöplerin uygun şekilde yerleşim alanlarından uzaklaştırılması, kanalizasyon sisteminin insan sağlığına uygun olması ve bunun yanı sıra toplum sağlığını korumaya yönelik hemşirelik

uygulamalarının yanı sıra okul sağlığı, işçi sağlığı gibi konulardan söz edilmektedir. Oysaki gezegen sağlığında atıkların ayrıştırılması, israfın engellenmesi ve insan etkinliklerinin gezegen üzerindeki yükten ve bunun evrensel etkilerinden söz edilmektedir. Halk sağlığı tıbbi atıkların insan sağlığına uygun olarak imhasından söz ederken, gezegen sağlığı (aslında yine insan sağlığı ile bağlantılı olarak) atıkların mümkün olduğunca azaltılmasından söz etmektedir. Halk sağlığı temiz içme suyuna erişiminden söz ederken, gezegen sağlığı dünyada tükenen su kaynaklarından söz etmektedir.

Tüketim ve oluşan atıklarının yanı sıra çevre dostu (aslında canlı dostu) binalardan da söz edilmektedir. Hastane binalarında bu özellikte olması gerektiği düşünülmektedir. Bu hastaneler de Yeşil Hastane ya da Doğa Dostu Hastaneler olarak adlandırılmaktadır (29-31). Sürdürülebilir Bina olarak da adlandırılan bu binaların belirli özellikleri vardır. Örneğin pencereler mümkün olduğu kadar çok güneşten yararlanılması şeklinde tasarlanmakta (32) böylece elektrik tüketimi daha az olmaktadır. Ayrıca doğal aydınlatmanın hastalar üzerinde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir (33). Sürdürülebilir binaların bazı özellikleri olarak fotovoltaik panellerinin kullanılarak binanın elektriğini kendi üretmesi, sıcak su için de yine güneş enerjisinden yararlanılması, havalandırma, soğutmada rüzgâr enerjisinden yararlanılması şeklinde sıralanabilir (32). Günümüzde sokak lambalarında fotovoltaik panellerinin kullanılmaya başlandığı da görülmektedir. Sürdürülebilir binalarının yapılması çevresel sürdürülebilirlik ve gezegen sağlığı açısından önemli bir adım olacaktır. Bunun politika olarak benimsenmesi, inşaatların bu şekilde yapılması ve yanı sıra doğada çözülebilir malzemelerin tercih edilmesi önemli adımlar olacaktır. Bu malzemeler de sürdürülebilir yapı malzemeleri olarak adlandırılmaktadır (34). Sürdürülebilir binaların yapımının diğer binalara göre daha maliyetlidir (31), ancak uzun vadede gezegen sağlığına ve gelecek kuşaklara olan olumlu etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çevresel Sürdürülebilirlik, Gezegen Sağlığı

kavramları Dünya'da son 20 yıldır, Türkiye'de de ağırlıklı olarak yaklaşık son beş yıldır konuşulmaktadır. Son yıllarda bu konuyla ilgili araştırmalara ağırlık verilmekte (35, 36, 37, 38) ve üniversitelerde buna ilişkin projeler yürütülmektedir (39, 40, 41, 42). Konunun sağlık alanındaki yeriyle ve Gezegen Hemşireliği son birkaç yıldır konuşulmaktadır. Bu bağlamda hemşirelik lisans ve lisansüstü eğitiminde çevre etiği, biyoetik, çevresel sürdürülebilirlik, iklim değişikliği, geri dönüşüm, karbon ayak izi, gezegen sağlığı ve yeni bir kavram olarak gezegen hemşireliği konularına yer verilmelidir. Ayrıca konuyla ilgili hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi ve bunun yanı sıra hastanenin çeşitli birimlerine konuyla ilgili bilgilendirici yazıların asılmasının, sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi yeşil binaların, yeşil hastanelerin artırılması da yararlı olacağı düşünülmektedir. Konuyla ilgili yapılan yeni araştırmaların da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Keleş R. Ertan B. Çevre Hukukuna Giriş [Introduction to Environmental Law] 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, 181-201.
2. Kurth A E. Planetary Health and the Role of Nursing: A Call to Action, *Journal of Nursing Scholarship*, 2017; 49 (6): 598-605
3. İlaslan N. Çakar M. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Gezegen Sağlığı ve Gezegen Hemşireliğinin Önemi [The Importance of Planetary Health and Planetary Nursing in the Context of the 2030 Sustainable Development Goals] *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 2021; 13 (3): 717-724. doi: 10.5336/nurses.2020-79658
4. Doğan M. Çevre Etiği ve Biyolojik Çeşitlilik [Environmental Ethics and Biodiversity] 1. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Kitabı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü, 12-13 Kasım 2001, Kitabın Hazırlanmasında Katkıda Bulunanlar: Murat Arıcı ve ark. TÜBA'nın katkılarıyla yayımlanmıştır, Ankara, 2003.
5. Des Jardins JR. Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş, [Environmental Ethics, Introduction to Environmental Philosophy] 1. Baskı, Çev.: Ruşen Keleş, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s. 46, 149-192, 158-161, 164.
6. Demirayak F. Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma 2002 [Biodiversity-Nature Conservation and Sustainable Development] TÜBİTAK Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, [Erişim tarihi: 31.08.2024] Erişim linki: www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/.../EK-14.pdf7. Çobanoğlu, N. Biyoetik Biyopolitikalar doktora dersleri, güz dönemi, 2011□2012
8. Algan N. İklim Etiği [Climate Ethics] mülkiye, Ekoloji, Ekono-

mik, *Politik Bir Sorun İklim Değişikliği*, 2008, XXXII (259): 191-204.

9. Ak Ö. *Önce İnsan? Önce Hayvan? Önce Çevre? Hepsi! Tek Sağlık [Human First? Animal First? Environment First? All! One Health]* Tübitak Bilim ve Teknik, Aralık, 2022; 56, 661: 16-27.

10. Doğan O, Bulut ZA, Çımrın FK. *Bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının ölçülmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması [A Scale Development Study to Measure Individuals' Sustainable Consumption Behavior]* İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2015; 29 (4): 659-678.

11. Ayar I, Gürbüz A. *Sustainable Consumption Intentions of Consumers in Turkey: A Research Within the Theory of Planned Behavior*. Sage Open, 2021, 11 (3): 1-16. doi: 10.1177/21582440211047563

12. Ayanoğlu SG, Ağaç S. *Sürdürülebilir Moda Kavramına Yönelik Tasarım Fikirleri*. Art-E Sanat Dergisi, 2017; 10 (19): 252-273. doi: 10.21602/sduarte.285083

13. Tunçay GY, Çobanoğlu N. *A Diet Culture Developing as a Bioethics Value: Sustainable Healthy Diet, Biyoetik Bir Değer Olarak Gelişen Bir Beslenme Kültürü: Sürdürülebilir Sağlıklı Beslenme*, Kent Akademisi, 2021; 14 (4): 1270-1282. doi: 10.35674/kent.968905.

14. Wanyenze RK, Alfvén T, Ndejo R. et al. *Sustainable health-a call to action*. BMC Global Public Health 1, 3 (2023): 1-3. doi: 10.1186/s44263-023-00007-4

15. ANH White Paper – Sustainable Healthcare Sustainable Healthcare-Working towards the Paradigm Shift. Alliance for Natural Health, 2010 [Erişim tarihi: 31.08.2024] Erişim linki: https://www.anhinternational.org/wp-content/uploads/old/files/100617-SustainableHealthcare_White-Paper.pdf.

16. Berniak-Woźny J, Rataj M. *Towards Green and Sustainable Healthcare: A Literature Review and Research Agenda for Green Leadership in the Healthcare Sector*. Int J Environ Res Public Health. 2023; 20 (2):1-18 908. doi: 10.3390/ijerph20020908

17. Bupa, *What is sustainable healthcare?* [Erişim tarihi: 31.08.2024] Erişim linki: <https://www.bupa.com/news-and-press/news-and-stories/2022/what-is-sustainable-healthcare>

18. Karaca Ş. *Tüketicilerin Yeşil Ürünlerle İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma [A Research on Investigation of Consumers' Attitudes on Green Products]* Ege Akademik Bakış, 2013; 13 (1): 99-111.

19. Özşaçmacı B, Özdemir H. *Çevre Dostu Ambalajlı Ürün Özelliklerinin Tüketici Tutum ve Satın Alma Niyetine Etkisi [(Effect of Eco-Friendly Packaged Product Properties on Consumer Attitudes and Purchase Intentions)]* İşletme Araştırmaları Dergisi, 2020; 12 (3): 2682-2701.

20. Yusifov T, Burucuoğlu M, Çevre Dostu Çamaşır ve Ev Temizlik Ürünleri Satın Alma Davranışında Marka İmajı, Marka Deneyimi, Marka Bilgisi, Güven, Algılanan Değer ve Tutumun Etkisi. [The Effect of Brand Image, Brand Experience, Brand Knowledge, Trust, Perceived Value and Attitude on Behavior to Purchase Environmentally Friendly Laundry and Home Cleaning Products] 25. Marketin Congress, Ankara, Turkey, 2021. S. 514-517.

21. Usher K, Williams J, Jackson D. *The potential of virtual he-*

althcare technologies to reduce healthcare services' carbon footprint. Front. Public Health. 2024; 12: 1394095. doi: 10.3389/fpubh.2024.1394095

22. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, [2030 Sustainable Development Goals] [Erişim tarihi: 31.08.2024] Erişim linki: <https://unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/302>.

23. Glauber G, Bray M, Freeman K. *Planetary Health and Nursing: A Call to Action*. Hawaii J Health Soc Welf. 2023; 82 (5): 120-122.

24. LeClair, Jessica M.; Luebke, Jeneile M.; Gingerich, Stephanie; Oakley, Linda D.; Timko Olson, Erica R.; and Potter, Teddie M. (2024) "The Future of Nursing for Planetary Health Is Today: Essential Transitions for Education and Research," *Quality Advancement in Nursing Education - Avancées en formation infirmière* : Vol. 10: Iss. 4, Article 3. DOI: <https://doi.org/10.17483/2368-6669.1464>

25. Vandenberg S, Strus J, Chircop A, Egert A, Savard J. *Planetary Health in Nursing: A Scoping Review*. J Adv Nurs. 2024; 0: 1-36. <https://doi.org/10.1111/jan.16570>

26. Kubilay G, Altınışık Öztumur M, Karaoğlan Gülevi, D. *Çevre Sağlığı ve Hemşirelik [Environmental Health and Nursing]* Ed.: Bilge Kalanlar, Nilgün Kuru Alıcı, Nilay Ercan Şahin Ankara: Nobel Yayınevi, 2023: 290.

27. Ferguson SL. et al. *The ICN Leadership For Change™ Programme--20 years of growing influence*. Int Nurs Rev. 2016; 63 (1):15-25. doi: 10.1111/inr.12248.

28. Boz İ. *İyileştirici Bakım Çevresi [Healing Caring Environment]* Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 2018; 7 (1): 56-61.

29. Yıldız H. *Sürdürülebilirlik Bağlamında Sağlık Sektöründe İnovatif Uygulamalar: Yeşil Hastaneler [Innovative Practices in the Healthcare Industry Within the Context of Sustainability: Green Hospitals]* KAÜİBFD 2016; 7 (13): 323-340.

30. Özdemir Karaca P, Atılğan E, Zekiöğlü A. *Sağlık Hizmetlerinde Sürdürülebilirlik Bağlamında İnovatif Bir Uygulama: Yeşil Hastaneler. [An Innovation Application in the Context of Sustainability in Health Services: Green Hospitals]* Ejo voc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 2018; 8 (2): 77-87.

31. Kılıç CH, Güdük Ö. *Yeşil Hastane Kavramı ve Türkiye'deki Son Kullanıcıların Beklentileri Üzerine Bir Hastane Örneği [Green Hospital Concept and Expectations of End Users in Turkey: A Sample of Hospital]* Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2018; 7 (1): 164-174.

32. Bayat F, Küçükali U F. *Sürdürülebilirlik Bağlamında Yeşil Binaların Ulusal ve Uluslararası Örnekler Üzerinden İncelenmesi [Examination of Green Buildings in the Context of Sustainability Through National and International Examples]* Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2022; 16 (64): 321-347.

33. Tunçay GY, Uçar H. *Hastaların Yoğun Bakım Ünitesinin Fiziksel Ortam Özelliklerine İlişkin Görüşleri [Opinions of Patients on Physical Environmental Features of Intensive Care Units]* Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 2010; 17 (2): 33-46

34. Çücen, A., Solak, A. Sürdürülebilir Yapı Malzemeleri Üzerine Bir Araştırma [Research On Sustainable Building Materials] *Teknik Bilimler Dergisi*, 2023; 13 (1): 1-8. doi: 10.35354/tbed.1214469
35. Göl İ. Global social responsibility as a predictor of attitudes toward sustainable development in nursing students: A descriptive cross-sectional study, *Collegian*, 2024, 31 (6): 446-452. <https://dx.doi.org/10.1016/j.colegn.2024.11.001>
36. Tunçay GY, ve Çobanoğlu N. Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı, *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2024; 7 (2), 69-81.
37. Kulaçoğlu B, Tunçay GY. Okul Öncesi Kurumlarında Sürdürülebilir Oyun Uygulamaları ve Konu Hakkında Öğretmenlerin Görüşleri, 5. Uluslararası Akdeniz Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Ed.: Mukadder Mollaoğlu Hasan Çiftçi, 13-14 Ocak 2024, Mersin, Kongre tam metin kitabı, 2024; s. 357-365.
38. Sundberg F, Baid H, Israelsson-Skogsberg Å. A mountain of waste created daily: a thematic analysis of environmental sustainability experiences of postgraduate intensive care nursing students. *BMC Nurs*. 2024 Sep 27; 23 (1): 679. doi: 10.1186/s12912-024-02347-4.
39. Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Koordinatörlüğü [Sustainable Green Campus Coordinatorship] [Erişim tarihi: 14.02.2025] <https://yesilkampus.mu.edu.tr/>
40. Çankırı Karatekin Üniversitesi'nden "Sıfır Atık" Hareketi ["Zero Waste" Movement from Çankırı Karatekin University] [Erişim tarihi: 14.02.2025] <https://toplumsalkatki.karatekin.edu.tr/tr/cankiri-karatekin-universitesinden-sifir-atik-hareketi-50068-haber-icerigi.karatekin>
41. Akıllı Yeşil Kampüs, [Smart Green Campus] [Erişim tarihi: 14.02.2025] <https://kampus.yildiz.edu.tr/yerleske-ve-altiyapi/>
42. University of Cambridge, [Erişim tarihi: 18.02.2025] <https://www.environment.admin.cam.ac.uk/>